

VAJK BORBÁLA
Ikervár a késő középkorban
 1. RÉSZ

A Vasi Szemle 2010. évi 6. számában a Vas megyei Ikervár korai történetét kíséreltem meg rekonstruálni a 13. századig, pontosabban a sárvári uradalom létrejöttéig.¹ Az alábbiakban a település késő középkori történetjének bemutatása a céloim a történeti szakirodalom, a középkori és újkori írott források, valamint ez utóbbi időszakból származó térképek segítségével. Munkámmal a tudományos igényű helytörténeti publikációk számát szeretném gyarapítani, hiszen egyrészt a helytörténetírást a magyar történettudomány elhanyagolta, holott eredményei egy-egy korszak jobb megismeréséhez is hozzájárulnak; másrészt az ilyen jellegű alap kutatások nemcsak az adott településen élők identitástudatának ápolása miatt fontosak, hanem a teljes megye, régió középkori történetének feltárását is támogatják.

Úthálózat

Ikervár a történeti Vas megye keleti felében, Sárvártól délre, fontos stratégiai helyen; két útvonal kereszteződésénél, illetve a Rába átkelőjénél fekszik. A Rába bal partján – a településen keresztül – haladó, észak-déli útvonal több oklevélben is megjelenik. Ennek Rum és Ikervár közti szakasza² sze-

repel IV. Béla király Rum és Boad birtokokról szóló 1263. évi adománylevelének határbejárásában,³ illetve Benedek királynéi udvarbírónak a birtokba iktatásról tett jelentésben.⁴ Ugyanennek az útnak Ikerváról Sár (ma: Sárvár) felé tartó szakaszát említik Péterfalva 1328. évi határbejárásában *via magna* néven.⁵ Ez a – mint neve is mutatja – jelentős középkori útvonal Körmen felől haladt a Rába bal partján Sárvár irányába. Déli irányba pedig a Rábán átkelve lehetett elérni a vármegye központját, Vas-

- 1 *Vajk Borbála*: Adalékok Ikervár korai történetéhez. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ), 2000. 6. sz. (továbbiakban: Vajk, 2010.) 698–710. p.
- 2 Ezen észak-déli utat rekonstruálja *Glaser Lajos*: Dunántúl középkori úthálózata. 1. közl. = Századok, 1929–1930. 4–6. sz. (továbbiakban: Glaser, 1929–1930.) 167. p.; *Érszegi Géza*: Sárvár a X–XV. században. In: Sárvár története. Szerk. Söptei István. Sárvár, 2000. (továbbiakban: Érszegi, 2000.) 59. p. Ezen dél felé továbbhaladva Grazba lehetett eljutni.

- 3 1263: *Ikervárra menő út*. Hazai okmánytár. 7. köt. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghegy Dezső. Bp., 1880. 63. p.; Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg (továbbiakban: UBB) Bd. 1. Die Urkunden von 808 bis 1270. Bearb. Hans Wagner. Graz–Köln, 1955. (továbbiakban: Bd. 1.) 288–289. p. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe); Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. 1. köt., 1001–1270. 3. füz. Szerk. Szentpétery Imre. Bp., 1930. 1362. sz.
- 4 UBB Bd. 1. 287–288. p.; Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közveteszi Wenzel Gusztáv. 8. köt. Pest, 1870. 58. sz. Ezen az oklevélben nem szerepel évszám, de datálja azt IV. Béla adománylevele. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) Diplomatikai Levéltár (továbbiakban: DL) 49547.
- 5 Anjoukori okmánytár. Szerk. Nagy Imre. 2. köt., 1322–1322. Bp., 1881. (továbbiakban: AO 2. köt.) 350–351. p. (Magyar történelmi emlékek. Első osztály. Okmánytárak); UBB Bd. 4. Die Urkunden von 1328 bis 1342 mit Nachträgen von 1284 bis 1318. Bearb. Irmtraut Lindeck-Pozza. Wien–Köln–Graz, 1985. (továbbiakban: Bd. 4.) 8. p. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe); Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regnum Andegavensium illustrantia. (továbbiakban: AOkl) 12. köt. Szerk. Almási Tibor. Bp.–Szeged, 2001. (továbbiakban: 12. köt.) 100. sz.

várt. Nagyobb Rába-átkelő Rumnál feküdt, ahol a szombathely–tapolcai út⁶ keresztezte a már említett sárvár–körmendi utat.⁷

Ikervárról észak felé a *via magnán* kívül még egy út indult, a *Fövenyes út*, ami a határjárás rekonstrukciója⁸ és terepbejárás alapján a Rábával párhuzamosan haladt Sárvár felé. Ikervárra nyugat felől is el lehetett jutni, mégpedig a Szombathelyről Ikervárra menő közúton (*via publica*). Ezt említi 1415-ben, a bogáti szántóföldek körülhatárolásánál.⁹ Ettől kissé északabbra vezetett a Megyehídről jövő út, Sár (ma: Sárvár) az 1328. évi határbejárásban szerepel.¹⁰ Kelet felé az út a település Rába-átkelőjén

6 Glaser, 1929–1930. 164. p.

7 Minden bizonnyal ennek a két útnak egy–egy szakaszáról tesz említést Balozsaj birtok 1323. évi határbejárása: az észak–déli utat Kovácsi (*Kowach*) (ma: Meggyeskovácsi) felé vivő útnak, valamint folytatását *Kurmenvutha*-nak nevezi, a Szombathelyre menő utat pedig *via Sabariensis*-nek. AO 2. köt. 91–93. p.; UBB Bd. 3. Die Urkunden von 1301 bis 1327 mit Nachträgen von 1233 bis 1301. Bearb. Irmtraut Lindeck-Pozza. Wien–Köln–Graz, 1979. 160. p. (Publikationen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Siebente Reihe); AOkl 7. köt., 1323. Szerk. Blazovich László, Géczi Lajos. Bp.–Szeged, 1991. 413. sz.

8 MNL OL DL 2487.

9 Zsigmondkori oklevéltár (továbbiakban: ZSO) 5. köt., 1415–1416. Mályusz Elemér kéziratát kieg., szerk. Borsa Iván. Bp., 1997. 102. sz. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 27.) A Hermánból Pederre menő úttól délre. Peder Csánki szerint a mai Péterinek felel meg, Szombathelytől délkeletre. *Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. 2. köt. Bp., 1894. (továbbiakban: Csánki, 1894.) 783. p. (Hunyadiak kora Magyarországon; 7.) Ezen azonosítást a határjárásban előforduló többi helynév is alátámasztja.

10 MNL OL DL 2487.

11 A település középkori hidjáról, amely egy 1450. évi oklevélben szerepel, lásd Vajk, 2010. 704–705. p.; Kiss Gábor a Rába-átkelőre vezető utat a Sárvár–Rum útról ágaztatta le Ikervártól délre, és vitte kelet felé, így egy teljesen nyugat–kelet irányú utat feltételezett. Kiss Gábor: Topográfiai megfigyelések Vas vármegye kora Árpád-kori központjaiban. In: Központok és falvak a honfoglalás és kora Árpád-

keresztül,¹¹ elágazva vezetett Sótönyba, illetve Nyőgérrre.¹² Ikervárról észak felé, Sárvár érintésével lehetett csatlakozni a nagyobb útvonalakra: Lakon (ma: Répcelak) át Győrbe, Váton keresztül pedig Kőszegre. Sárvárról délkeletre ment a Tapolcai út, kelet felé pedig Pápára lehetett közlekedni.¹³

A középkori Ikervár tehát a Szombathely felől érkező út és a Rába mentén haladó észak–déli út kereszteződésénél, a folyó mellett feküdt; ebből következően felügyelte a Rábán átkelő forgalmat, amelynek helyszíne a település középkori hidja volt. Ezzel kapcsolatban két korabeli adat is rendelkezésünkre áll. Egy 1450. évi oklevélből kiderül, hogy ekkor senki nem őrizte a hidat, azon szabadon járhattak át; az 1519. évi urbáriumban pedig megemlítik, hogy az ikervári Rába-híd – amely a település déli határába, a mai Batthyány-kastély parkjának végébe lokalizálható¹⁴ – karbantartása a helybeliek feladatai közé tartozott.¹⁵

Szomszédosok és határosok

Ikervár területe közigazgatásilag ma Sárvárral, Sótónnyal, Nyőgérrrel, Bejcggyertyánossal, Meggyeskováccsal, Megyehíddal és

kori Magyarországon. Tudományos konferencia, Tatabánya, 2001. július 30–31. Szerk. Kissné Cseh Julianna. Tatabánya, 2002. (továbbiakban: Kiss, 2012.) 263. p. (Tatabányai Múzeumi Tudományos Füzetek; 6.) Én, inkább az első katonai felmérés alapján, az északról jövő két út, a *via magna* és a *Fövenyes út* folytatásának tartom az átkelőn vezető utat, ami Ikervár központjától, a templomtól haladt délre az átkelő felé.

12 Első katonai felmérés, 1782–1785. (továbbiakban: Első katonai felmérés) <https://mapire.eu/hu/map/firstsurveyhungary/?layers=147&bbox=1868049.8453534637%2C5972018.438224637%2C1893828.2331426395%2C5979662.141053154>. (Megtekintve: 2020. október 12.)

13 Glaser, 1929–1930. 157., 161., 258. p.

14 Vajk, 2010. 704–705. p. és 55. jegyzet.

15 MNL OL DL 37007.

Csényével határos. Az évszázadok alatt azonban mind a határos települések száma, mind maga a határvonal változott. A környező települések összeolvadása mellett ennek legfontosabb bizonyítéka, hogy több, a középkorban különálló falu, illetve birtok olvadt bele Ikervár határába. Ennek rekonstruálásához okleveles adatokra csak korlátozottan támaszkodhatunk. A vizsgált területtel kapcsolatban csupán egyetlen határjárás maradt fenn 1328-ból, és ez sem Ikervár, hanem a szomszédos Péterfalva¹⁶ határát írja le.¹⁷ Ezen kívül a forrásokban mindössze néhány településnév és azok hozzávetőleges fekvése található, amely adatokat különböző újkori térképek segítségével egészíthetünk ki. Így, az Ikervárat határoló birtokokat többé-kevésbé sikeresen rekonstruálni lehet. Mivel vizsgálódásunkat Ikervár mai közigazgatási határai között kell végeznünk, sorra kell vennünk az összes elpusztult települést is, amelyek még a középkorban beleolvadtak Ikervár határába: így Péterfalvát, Gyarmanosfalvát, Ruchkát, Rubentelkét és István földjét is.

Ikervárat északon Péterfalva határolta, amelynek 1328. évi határjáró oklevelében ugyan konkrétan nem szerepel, hogy annak déli határosa Ikervár, a határjárás térképre vetítésével azonban kiderül ez, valamint ezt igazolja egy 18. század végi Rába-szabályozási térkép is.¹⁸ A határszakasz, amely

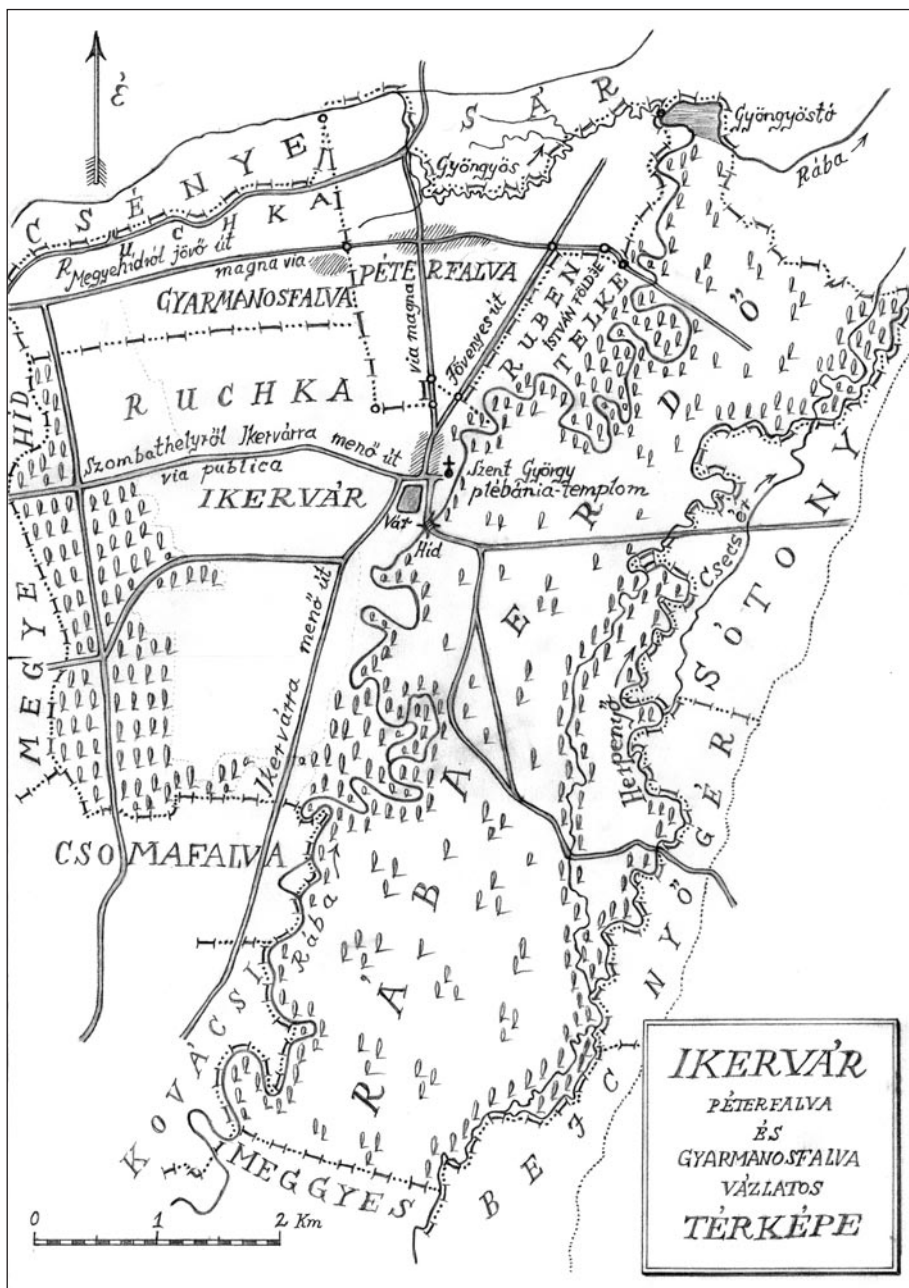
a Rábával párhuzamosan futó Fövényes úttól húzódott Ikervártól nem messze kelet–nyugati irányba – s minden bizonnyal a Rábáig való meghosszabbítása Rubentelke és Ikervár határa –, a 18. század végi Rába-szabályozási térkép alapján is Ikervár és Péterfalva határa volt.¹⁹ Továbbá ez adódik a két helység közeli fekvéséből, valamint abból, hogy Péterfalva utóbb Ikervárba olvadt bele.

Az 1328. évi határbejárás alapján Péterfalvát északról a sári népek²⁰ földje határolta a Gyöngyös mentén egészen a Rábáig, ez megegyezik Ikervár újkori közigazgatási határával. Keletről Péterfalvát a Rába határolta, illetve egy bizonyos Istvánnak a földje és Rubentelke (*Rubenteluke*) terra, dél felől szükségszerűen Ikervár, nyugatról pedig Ruchka terra. Rubentelke nevéből következik, hogy egy Ruben nevű ember földje lehetett;²¹ Ruchka szintén egy személynévből eredhet, s talán a *Rucha* névalakkal hozható kapcsolatba.²² Ruchka terra²³ nevét őrizhették meg az Ikervártól

térképek. S 12. Div 11. No. 125:1/5. (továbbiakban: Mappa Fluvii Arabonis) <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkepar/4846/?list=eyJxdWVyeSI6ICJCbcmFib25pcyJ9> (Megtekintve: 2020. október 12.)

- 16 Ikervártól északra, a mai Péterfa pusztának felel meg. Csánki, 1894. 785. p. 1830-ban csatolták Ikervárhoz. Kovacsics József: Magyarország történeti statisztikai helységnévtára. 4. Vas megye. Bp., 1993. (továbbiakban: Kovacsics, 1993.) 140. p. Noha az 1328. évi határjárásban a helység Kisfaluként szerepel, más oklevelekben mindkét névalakját feltüntették (pl. *Peterfalua alio nomine Kisfalw* – MNL OL DL 19133.), vagy csak Péterfalvának nevezték.
- 17 AO 2. köt. 350–351. p.; Határjárás: UBB Bd. 4. 8. p.; AOkI 12. köt. 100. sz.
- 18 Mappa Fluvii Arabonis Ex Mandato Ex Consilii Locumtenentialis Regii, V. Sectio. 18. század vége, 1:7200. MNL OL Térképtára, II.: Helytartótanácsi

- 19 Ugyanezt a középkori határvonalat sugallja az 1857. évi kataszteri térkép is azzal, hogy ettől a vonaltól északra több földdarabot a Péterfai pusztá névvel láttak el, bár ekkor Péterfalva már Ikervár részét képezte. Vas megye az első kataszteri felmérés térképein, 1856–1860. Ikervár mezőváros Péterfai pusztával együtt, 1857. (továbbiakban: Első kataszteri felmérés, 1857.) <https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=185653.2486062357%2C5966623.046034347%2C1907210.024184587%2C5981910.451691382>. (Megtekintve: 2020. október 12.)
- 20 A sárvári vár melletti Szigeten fekvő Sár oppidum lakói. Érszegi, 2000. 99. p.
- 21 Ruben az Árpád-korban létező személynév. *Fehértói Katalin*: Árpád-kori személynévtár. Nomina propria personarum aetatis Arpadianae, 1000–1301. Bp., 2004. (továbbiakban: Fehértói, 2004.) 682. p.
- 22 Fehértói, 2004. 683. p.
- 23 Az oklevélben más helyütt *possessio*-nak is nevezik.

Ikervár középkori rekonstrukciós térképe
(Készítette Kiss Gábor, 2021.)

északnyugatra fekvő dűlőnevek: Rancsika,²⁴ Francsikai földek;²⁵ ezek pont azon a területen feküdtek, ahol az 1328. évi határjárás először említi Ikervár határosa-ként Ruchkát. Ruchkáról, Rubentelkéről és István földjéről további okleveles adat nem került elő, Rubentelke és István földje még a középkorban beleolvadhatott Péterfalvába, Ruchka területén pedig kialakult Gyarmanosfalva.

Utóbbi helységnév a 15. századi forrásokban tűnik fel először.²⁶ Fekvéséről csak annyi derül ki, hogy Péterfalvával együtt Sár, Ikervár és Csénye között, a Gyöngyös mellett feküdt.²⁷ Ez a lokalizálás arra enged következtetni, hogy a 14. században létező Ruchka terrával lehetett – teljes vagy részleges – területi átfedése a később létrejövő Gyarmanosfalvának. A település pontos lokalizálása a régészet segítségével lehetséges, ugyanis Péterfalvától²⁸ nem messze nyugat felé – az említett 16. századi oklevél által behatárolt területen – azonosítottak egy középkori településnyomot, ami minden bizonnyal megegyezik Gyarmanosfalvával.²⁹ A feltételezést erősíti, hogy a két település a késő középkorban mindig együtt szerepelt oklevelekben; ez pedig kézenfekvő, ha két ilyen egymáshoz közel fekvő helyről van szó. Gyarmanosfalva

Péterfalvához hasonlóan Ikervár határába olvadt bele.

Ikervárnak a keleti határosa – az újkori állapothoz hasonlóan, a Herpenyő mentén – a középkorban is szinte biztosan Sótony, Nyőgér és Bejc (ma: Bejcgertyános) volt, de ezekről nem áll rendelkezésre középkori adat. Délen, a Herpenyő és a Rába közötti kelet–nyugati vonalon a Meggyessel (ma: Meggyeskovácsi), a Rába nyugati partján a folyó mentén észak felé pedig a Kovácsival (ma: Meggyeskovácsi) közös határszakasz húzódott. Ettől északra Ikervárat Csamafalva,³⁰ nyugatra pedig Megyehíd határolta.

Ikervár a sárvári uradalomban

Ikervár körülbelül a 13. század közepétől a sárvári uradalom részévé vált – s kis megszakítással – az egész késő középkorban annak részét képezte. Ezért a továbbiakban az egész uradalom történetének alakulását nyomon kell követnem. Ehhez segítséget nyújt Érszegi Géza Sárvár monográfiája; a fontosabb momentumokat őt követve én is közlöm, esetleges kiegészítésekkel.

Sárvár vára 1327-ig a Kőszegiek kezén volt, ekkor Köcski Sándor Kőszegi János fia Jánostól visszavette az uralkodó számára.³¹ Ezután Köcski lett Vas vármegye ispánja és

24 Első kataszteri felmérés, 1857.

25 1:25 000 léptékű topográfiai térkép, 1971. 501–24. szelvény.

26 MNL OL DL 19133. A Gyarman, illetve Gyarmanos az Árpád-korban létező személynév. Fehértói, 2004. 336. p. 'Giarman' illetve 'Giarmanus' alatt.

27 MNL OL DL 19133., 21031. A vasvári káptalan iktatása: MNL OL DL 21063.

28 Péterfalva területén a régészek az Árpád-kortól egészen a késő középkorig találtak településnyomokat. Savaria Múzeum Régészeti Adattár (továbbiakban: SM RA) 2922–10. Lelőhely neve: Gyári dűlő-Péterfai major. Helyrajzi szám (továbbiakban: Hrsz.): 0504/3, 0575.; SM RA 2886–10. Hrsz.: 0602.

29 SM RA 2886–10. Lelőhely neve: Tölgyfai dűlő. Hrsz.: 0605/3.

30 Csamafalva a mai Csomaháza puszta Pecöl és Meggyeskovácsi között. Csánki, 1894. 740. p.; 1800-ban beleolvadt Rábakovácsiba (ma: Meggyeskovácsi). Kovacsics, 1993. 265. p.; Engelnél Csomaháza-ként szerepel. Engel Pál: Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. CD-ROM. Szerk. Kollányi László, Sallay Ágnes. Bp., 2001. (továbbiakban: Engel, 2001a.). Ezt a határt feltünteteti a 18. század végi Rába szabályozási térkép is. Mappa Fluvii Arabonis.

31 Érszegi, 2000. 57. p.; Engel Pál: Magyarország világi archontológiája, 1301–1457. Bp., 1996. (továbbiakban: Engel, 1996.) 1. köt. 405. p. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak; 5.)

egyben sárvári várnagy is,³² az uradalom pedig az Anjouk idején a vasi–soproni ispánság honorját képezte.³³ Zsigmond király 1390-ben Léka (ma: Lockenhaus, Ausztria) várával és Csepreggel együtt zálogba adta a Kanizsaiaknak;³⁴ János esztergomi érsek és főkancellárnak,³⁵ illetve testvéreinek, Miklós tárnokmesternek és István udvari ifjúnak.³⁶ A Kanizsaiak kezébe került sárvári uradalomhoz tartozott ekkor Ölbő, Csénye, Hegyfalú, Család (ma: Vámoscsalád), Lak (ma: Répcelak), Csánig, Semjén (ma: Rábasömjén, Sárvár része), Külsősár (ma: Sárvár), Sár oppidum (ma: Sárvár), Ikervár, Nyőgér és Sótöny.

1397-ben új adományul megkapták a Kanizsaiak az addig zálogbirtokként

32 Érszegi, 2000. 71. p.; Engel, 1996. 2. köt. 135. p.; A várnagy–castellanus kérdéskörhöz lásd *Szatlóczi Gábor*: Vár a várban. A várak népe és a mezei hadak a 16. század közepén. 1. A várak népe. Szeged, 2016. 31–32., 139–141. p.

33 Engel, 2001a.

34 A család felemelkedéséről, az Osl-nemzetségről korábbi szakirodalommal és családfával lásd *V. Molnár László*: Adalékok a Kanizsai-család és névadó várak Mohács előtti történetéhez. = *Hadtörténelmi Közlemények*, 1987. 3. sz. (továbbiakban: *V. Molnár*, 1987.) 413–439. p.; A Kanizsai családról a szakirodalmat legutóbb Kanász Viktor szedte össze. *Kanász Viktor*: A Rómába induló főúr végrendelezik. Kanizsai László itáliai zárandoklatáról, testamentumáról és haláláról. In: *Micae Mediaevales IX. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. Kovács Enikő et al. Bp., 2020. (továbbiakban: *Kanász*, 2020.) 108. p. (ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola. Tanulmányok – Konferenciák; 15.)

35 1387-től esztergomi érsek és főkancellár. Engel, 1996. 2. köt. 123. p.

36 ZSO 1. köt., 1387–1399. Összeáll. Mályusz Elemér. Bp., 1950. (továbbiakban: 1. köt.) 1606. sz. (Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 1.) Zsigmond iktatóparancsa.; Sopron vármegye története. Oklevéltár. Szerk. Nagy Imre. (továbbiakban: SO) 1. köt., 1156–1411. Sopron, 1899. (továbbiakban: 1. köt.) 498–501. p. Zsigmond oklevelében Sziget hibásan Sopron vármegyebelinek van feltüntetve. Sziget oppidum a sárvári vár melletti Szigeten fekvő Sár oppidummal egyezik meg. Ehhez lásd Csánki, 1894. 728. p.; Érszegi, 2000. 99. p.

a kezükön lévő Léka várat és Csepreg mezővárost tartozékaikkal.³⁷ Ebben az oklevélben azonban Sárvárról nem esik szó, s más adatunk sincs azzal kapcsolatban, hogy vajon a Kanizsaiak ténylegesen a birtokába jutottak-e Sárvárnak, vagy csak zálogként bírták 1403-ig, mikor Zsigmond elvette azt az ellene lázadó érsektől.

Sárvár nem sokáig maradt az uralkodó kezén, 1409-ben hívének, Ozorai Pipo temesi ispánnak adományozta.³⁸ Engel Pál az ebben az évben Pero néven szereplő sárvári várnagyot már Pipo emberének tartja.³⁹ Mivel a vár 1409 márciusában még a királyi tulajdon, ezután kerülhetett sor az eladományozására.⁴⁰ Pipo birtoklására az első okleveles adat 1411. február 9-ről való, ugyanezen hónap végén pedig mint Sárvár várának ura kapta meg testvérével együtt új adományként a várhoz tartozó Rába és Farkaserdő adószedői tiszttét.⁴¹ 1413-ban a vasvári káptalan Pipo sárvári várnagyait említi.⁴² Mivel Sárvár egykor a Kanizsaiaké volt, és a többi birtokuk is a Nyugat-Dunántúlon feküdt, cseppet sem csodálkozhatunk azon, hogy 1424-ben a Kanizsaiak Pipoval mindkét fél számára kedvező „üzletet” kötöttek: az 1397-ben királyi adományként megkapott Simontornyát⁴³

37 ZSO 1. köt. 4656. sz.

38 Ozorai Piporól bővebben *Engel Pál*: Ozorai Pipo. Ozorai Pipo emlékezete. In: *Uő: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Vál., szerk., a jegyz. gond. Csukovits Enikő. Bp., 2003. (továbbiakban: Engel, 2003.) 247–301. p.

39 SO 1. köt. 599. p.

40 Engel, 2003. 299. p. 210. jegyzet.

41 ZSO 3. köt., 1411–1412. Mályusz Elemér kéziratát kieg., szerk. Borsa Iván. Bp., 1993. 124., 165. sz. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 22.)

42 ZSO 4. köt., 1413–1414. Mályusz Elemér kéziratát kieg., szerk. Borsa Iván. Bp., 1994. 616. sz. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 25.)

43 *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban, 1387–1437. Bp., 1977. (továbbiakban: Engel, 1977.) 149. p. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat; 83.)

elcserélték Sárvárra.⁴⁴ Simontornya csak néhány kilométerre feküdt Ozorától, ahol Pipo 1416-ban kapott engedélyt várépítésre;⁴⁵ így Pipo is jól járt a cserével. 1424. augusztus 8-án iktatta be a vasvári káptalan Kanizsai János fia István egykori ajtónállómestert, fiát, Lászlót és ennek unokatestvérét, Miklós fia Jánost⁴⁶ Sárvár várának birtokába.⁴⁷ A Kanizsaiak a birtokok mellé még 1500 aranyforintot is kaptak. Ekkor a vár tartozékát a következők képezték: Sziget oppidum, Sár possessio, Semjén, Ikervár, Sótony, Nyóger, Csénye, Ölbő, Hegyfalú, Család; Chenk rész-birtok, Fertő, Rába és Farkaserdő.

A várat és uradalmát a Kanizsaiak zavartalanul bírták 1442-ig, amikor is házasság útján a Rozgonyiak kezére került.⁴⁸ Az 1446. évi kormányzóválasztó országgyűlésen a Rozgonyiak ígéretet tettek a kapui és a sárvári uradalmak visszaadására, végül azonban a következő évben csak Kaput engedték át.⁴⁹ A Kanizsaiak 1454 novemberében zsoldosaikkal mégis visszafoglalták Sárvárt a Rozgonyiaktól.⁵⁰ A fegyveres fog-

lálás után jogos tulajdonuknak tekintették a várat és annak tartozékait, erre utal ugyanis, hogy Ikervárat 1455. február 21-én Kanizsai Miklós és László a vasvári káptalan előtt elzálogosította Tejedi Imre szombat-helyi várnagynak⁵¹ és testvéreinek, Mihály-nak 218 magyar aranyforintért.⁵² A zálogosítás tárgyát Ikervár birtok képezte a szokott tartozékaival, vámjával és malmaival, kikötvé, hogy az ún. taxa extraordinariát is szedhetik ugyanúgy, mint a Kanizsaiak. A vasvári káptalan április 15-én vezette be a testvérpárt Ikervár birtokba.⁵³ A Kanizsaiak ebben az időben több más birtokukat is elzálogosították vagy eladták.⁵⁴

A Kanizsaiak és a Rozgonyiak végül 1456 áprilisában Pálóci László országbíró előtt megegyeztek egymással abban, hogy a Kanizsaiak visszafizetik azt a 4000 forintot, amiért Sárvár, annak tartozékai és Sziget oppidum zálogban volt a Rozgonyiaknál.⁵⁵ Kanizsai Miklós és unokatestvérük, Imre augusztus 15-én a székesfehérvári

44 SO 2. köt., 1412–1653. Sopron, 1891. (továbbiakban: 2. köt.) 77–80. p.; V. Molnár, 1987. 429. p.

45 Engel, 1977. 141. p.

46 Kanizsai Miklós fia János 1414–1422-ben aulicus, 1428-ban soproni ispán. Engel, 1996. 2. köt. 123. p.

47 MNL OL DL 11530.; 1719. évi hiteles másolata: MNL OL DL 90958.

48 Kanizsai László özvegyét, Garai Dorottyt Rozgonyi Rémond vette feleségül. Mint azt a következőkben sejtteni lehet, a várat és az uradalom felét özvegyi jussként 'vitte' magával új házasságába. Ezt bővebben lásd *Nógrády Árpád*: Csepreg ostroma és Sárvár bevétele 1454-ben. = VSZ, 2010. 6. sz. (továbbiakban: *Nógrády*, 2010.) 685–686. p.; *Uő*: Éleskő ura és Macskakő zsoldosai. „Feudális anarchia” alulnézetből. In: „A hadtáp volt maga a fegyver”. Tanulmányok a középkori hadszervezet és katonai logisztika kérdéseiről. Szerk. Veszprémy László, Pócsán László. Bp., 2013. 254. p.; Az V. László megkoronázása utáni zavaros időszakról *Pálosfalvi Tamás*: A Rozgonyiak és a polgárháború, 1440–1444. = Századok, 2003. 4. sz. 897–928. p.

49 *Nógrády*, 2010. 689. p.

50 MNL OL DL 14895., 15001.; Érszegi, 2000. 64. p.

51 Tejedi Imre Salánki Ágoston győri püspök embere volt, kettejük közti esetleges rokoni kapcsolatra lásd *Nemes Gábor*: Salánki Ágoston. A királynéi kancelláriától a győri püspöki székhöz. = Levéltári Közlemények, 2009. 6–8. p.

52 MNL OL DL 14926. Az oklevél teljes szövegét lásd a tanulmány 2. részének függelékében.

53 MNL OL DL 101861.

54 1454: Fejér vármegyei Azar és Rede birtokokban lévő birtokrészek elzálogosítása 100 aranyforintért (MNL OL DL 14819.), a Zala vármegyei récei birtokrész elzálogosítása 20 forintért Csapi Andrásnak (MNL OL DL 49404.). 1456: Somogy vármegyei Ormárhida eladása 500 forintért (MNL OL DL 49421.), a Zala vármegyei kehidai birtokban lévő teljes birtokrészi elzálogosítása, majd ezen birtok felének eladása 500 forintért (MNL OL DL 15023.). A Somogy vármegyei Kisasszond birtokban lévő birtokrészi elzálogosítása 272 aranyforintért (MNL OL DL 15056. Másolata: MNL OL DL 93267). A már 60 forintért elzálogosított Somogy vármegyei Falkusra vettek fel további 40 forintot a zálogbirtokostól (MNL OL DL 49419). 1457: két Sopron vármegyei falujuk elzálogosítása 750 forintért (MNL OL DL 88320.).

55 MNL OL DL 15055.; *Nógrády*, 2010. 686. p.

káptalan előtt hozzájárultak a megegyezéshez, ezzel a sárvári vár 1456 augusztusától újra a Kanizsaiak birtokába került.⁵⁶

Hogy Ikervárat mikor váltották vissza a zálogból, nem tudni pontosan.⁵⁷ Annyi biztos, hogy erre 1492-ig sor került, mivel ekkor a települést ismét a sárvári uradalom részeként említik abban az urbáriumban, amely Kanizsai Miklós fia György birtokrészeit sorolja fel.⁵⁸ A sárvári uradalomhoz ekkor Sótóny, Nyógér, Ikervár, Csénye, Sár, Semjén, Ölbő, Hegyfalu és Család tartozott.

Az említett Miklós fia György és unokatestvérei, Kanizsai László fiai, László, János⁵⁹ és István 1493. július 4-én birtokosztályt tet-

tek, amelynek értelmében Sárvár Kanizsai Györgyé, Léka vára Csepreggel Lászlóé, Jánosé és Istváné lett; Kapu és Kanizsa uradalmain, továbbá néhai Imre fia Miklós egyéb birtokain pedig fele-fele arányban osztottak a felek.⁶⁰ A birtokosztályra az 1491-ben gyermek nélkül elhalt Imre fia Miklós halála szolgáltatott alkalmat, amellyel a család másik ága jelentős birtoktesteket örökölt tőle.⁶¹ Érszegi Géza szerint ezzel hozható kapcsolatba az 1492. évi összeírás, amelyben a felek javait és jövedelmeit írták össze.⁶²

1506-ban a két, még életben lévő unokatestvér, János és György jobbágycsapat között kiigazításra (*rectificatio*) került sor, amelyről két regisztrum tanúskodik.⁶³ Ekkor ugyanis több – a sárvári várhoz tartozó – településen közösen birtokoltak. A két jegyzék közül csak az egyik datált, amely „*per iudices deputatos*”, azaz küldött bírák által készült.⁶⁴ A másik, dátum nélküli összeírás is biztosan ehhez az ügyhöz köthető, hiszen címe szerint jobbágyok Kanizsai János és György közötti *rectificatio*jának regisztruma, csak ezt fogott bírák („*per arbitros*”) készítették.⁶⁵ A két iratban szereplő jobbágynevek nagy hasonlósága miatt biztosak lehetünk abban, hogy egykorú jegyzékekről van szó.⁶⁶ A kettő között csak abban van különbség, hogy a fogott bírákkal készült-

56 MNL OL DL 15057.; Érszegi, 2000. 65. p.

57 Amennyiben néhány éven belül megtörtént a visszaváltás, Ikervár a sárvári uradalom részeként III. Frigyes császár birtokába került. A császár 1459 elején szállhatta meg Sárvárt, mivel a vár áprilisban már Frigyes birtokában lehetett. Ekkor ugyanis Mátyás király a hűségére visszatért Kanizsai Lászlónak és Miklósnak adományozta a Zala vármegyei kamara hasznát arra az időre, amíg váraik Frigyes császár kezén vannak. Zala vármegye története. Oklevéltár. 2. köt. 1364–1498. Szerk. Nagy Imre, Véghely Dezső, Nagy Gyula. Bp., 1890. 574–575. p.; Hogy Sárvár ebben az időben a császár birtokát képezte, alátámasztja az is, hogy 1459 júliusában Frigyes védelmébe vette a sárszigeti polgárokat. Érszegi, 2000. 65. p.; A vár legkésőbb 1460 februárjáig azonban visszakerült a Kanizsaiak birtokába, mivel a kapuvári várnagy február 4-én Sárvárról a Kanizsaiak védelmében írt levelet Sopron városának. Sopron szabad királyi város története. 1. rész. 5. köt. Oklevelek és levelek 1460-tól 1481-ig. Közli Házi Jenő. Sopron, 1926. 3–4. p.; említi Érszegi, 2000. 65. p.

58 MNL OL DL 36992. Kiadva: Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához. 1., 1000-tól 1526-ig. Szerk. Lederer Emma. Bp., 1964. (továbbiakban: Lederer, 1964.) 238–239. p. (magyarul).

59 Kanizsai János pályafutásához lásd *Péterfi Bence: A Lajtán innen, az Innen túl. Kanizsai János pályafutása a Magyar Királyságban és a Szent Római Birodalomban a 15–16. század fordulóján.* = Századok, 2016. 2. sz. (továbbiakban: Péterfi, 2016.) 443–472. p. Az 1490–1491. év folyamán a Habsburgokat támogató három fivér 1492-ben kapott kegyelmet II. Ulászló királytól. Péterfi, 2016. 449. p.

60 SO 2. köt. 567–570. p.; *Horváth Richárd: Források a csepregi erősség középkori történetéhez.* = VSZ, 2006. 4. sz. (továbbiakban: Horváth, 2010.) 431. p. 29. jegyzet.

61 Érszegi, 2000. 65. p.

62 Érszegi, 2000. 79. p.

63 MNL OL DL 37005., 26083.

64 MNL OL DL 37005.

65 MNL OL DL 26083. Szabó a *rectificatio*val kapcsolatban csak erre az összeírásra hivatkozik. *Szabó István: Magyarország népessége az 1330-as és az 1526-os évek között.* In: Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népessége a honfoglalástól 1949-ig. Szerk. Kovacsics József. Bp., 1963. 107. p. 103. jegyzet.

66 Óvári 1506 körülire datálja a dátum nélküli iratot, míg a DL–DF adatbázisban 1500–1510. szerepel.

ben először János jobbágyait sorolják fel települések szerint, utána Györgyét; a küldött bírák-féle verzióban pedig településenként haladva egyesesen mutatják be a János, illetve György kezére került, sárvári, kapuvári, lékai uradalomhoz és Csepreghez tartozó jobbágyokat. Közülük sok név szerint megegyezik a korábbi összeírásban szereplőkkel, csak ebben azokat még további nevekkkel egészítették ki. Ikervár esetében az előbbi regisztrumban található három személy, akiket György kapott meg, az utóbbi összeírásban három további névvel bővült, szintén György javára. Kanizsai János a kezén lévő Kanizsai-birtokokat – köztük a sárvári uradalom rá eső részét – 1515-ben elzálogosította Kanizsai György özvegyének, Rozgonyi Klárának és fiának, Lászlónak 12.000 aranyforintért.⁶⁷ A zálogba bocsátással és János 1522. évi halálával⁶⁸ az egész Kanizsai-birtokrendszer László kezében összpontosult. Az ő 1525. évi elhunytá⁶⁹ után fia, Ferenc örökölte, aki 1532-ben, utód nélkül távozott az élők sorából. Néhány nappal később, 1532. június 9-én, Szapolyai János király fiúsította Nádasdi Tamás jegyesét, Kanizsai Orsolyát, a család utolsó tagját. A következő évben pedig a király beiktatta férjével együtt a Kanizsai-birtokokba: Kanizsa, Egervár, Sárvár, Léka, Kapuvár várakba és azok tartozékaiba. Így a Kanizsai család birtokaira és vagyonára alapozva egy másik család, a Nádasdiak felé ívelő pályája kezdődhetett meg.⁷⁰

67 MNL OL DL 26162. Az elzálogosítás okaihoz, előzményeihez lásd Horváth, 2010. 432. p.; Péterfi, 2016. 459–460. p.

68 Engel Pál: Középkori magyar genealógia. Magyar középkori adattár. PC CD-ROM. Bp., 2001. (továbbiakban: Engel, 2001b.) Oslí nem 6. tábla: Kanizsai.

69 Haláláról – végrendeletének közlésével – lásd Kanász, 2020. 115–119. p.

70 Reiszig Ede: A Kanizsaiak a XV. században. 2. közl. = Turul, 1941. 3–4. füz. 80. p. Nádasdi Tamás a Kanizsaiak familiárisa volt. Érszegi, 2000. 66. p. (A fiúsítást is említi).

Péterfalva és Gyarmanosfalva története

Mivel a középkorban önálló Péterfalva és Gyarmanosfalva később Ikervár határába olvadt, ezek középkori történetéről is szót kell röviden ejteni. A két települést szinte mindig együtt említik az oklevelek, ezért az alábbiakban együtt tárgyaljuk történetüket.

Péterfalva első okleveles említésekor még *Kisfalva* néven szerepelt, ez volt a helység korábbi neve. A *-falva* végződésű helynevek, a *-falva* utótagúakhoz hasonlóan a 12–13. század fordulójától jelennek meg nagyobb számmal.⁷¹ Ikervárhoz való közelsége alapján feltételezhető, hogy Ikervár birtokból hasították ki, talán valamikor a 13. század második felében,⁷² amikor Ikervár betagozódott a sárvári uradalomba. 1328. február 13-án Károly király Box fia István panaszára felszólította a vasvári káptalant, hogy iktassák be az említett Istvánt Kisfalva birtokba, és végezzék el a határjárást.⁷³ A káptalan ezt meg is tette, s áprilisban a király privilégiumában viszszahelyezte Box fia Istvánt annak jogos tulajdonába, Kisfalva birtokába.⁷⁴ Az említett Box fia Istvánról egy, szintén ebben az ügyben a vasvári káptalan által kiadott oklevélből kiderül, hogy Vátról (*Walth*) származott, és Kisfalut (*Kysfolud iuxta Gungus*), mielőtt azt elfoglalták tőle, régtől fogva Váti Anthaleus fia Istvánnal közösen birtokolta, ezért a visszaadományozás után

71 *Solymosi László*: A helytörténet fontosabb középkori forrásainak kutatása és hasznosítása. = Történelmi Szemle, 1976. 1–2. sz. 144. p.

72 A 13. század második felében az üres földek eladományozására Vas vármegyéből is több példa van. *Zsoldos Attila*: A várjobbágyi birtoklás megítélésének változásai a tatárjárást követő másfél évszázadban. = *Aetas*, 1990. 3. sz. 6–7. p.

73 AO 2. köt. 347. p.; UBB Bd. 4. 5. p.; AOKl 12. köt. 64. sz.

74 1328. április 9.: UBB Bd. 4. 13–14. p.; AOKl 12. köt. 161. sz.

is, István kérésére, közösen birtokolták.⁷⁵ Hogy Kisfalut később átkeresztelték Péterfalvára, azt minden bizonnyal egy Péter nevű birtokosának köszönheti.⁷⁶

Jó 100 évvel később jelenik meg a forrásokban ismét Péterfalva, most már ezzel a névalakkal, Gyarmanosfalvával együtt. Ekkor a két település szintén a Vátiak kezén volt; a vasvári káptalan 1438. február 3-i okleveléből kiderül azonban, hogy nem békességgel bírták azokat. Ugyanis a rokonság egyik ágát képviselő Váti (*Walth*) Gál fia István fia Miklós erőszakosan elfoglalta rokonának és osztályos testvérének, Váti (*Woth*) Dezső fia János fia János lánya Katalinnak Vátban, Péterfalván és Gyarmanosfalván lévő birtokrészeit. A két félnek azonban sikerült a káptalan előtt megegyezniük, és egymást kölcsönösen örökösökké tették a birtokokban. Hédervári Lőrinc nádor parancsára a vasvári káptalan el is végezte áprilisban az iktatást.⁷⁷ Albert király pedig 1438. június 23-án új adomány címén Katalinnak, férjének Vági Miklósnak, illetve lányának, Dorottyának, valamint Katalin osztályos testvérének, Miklósnak adományozta Vát, Péterfalva és Gyarmanosfalva birtokokat.⁷⁸

Nem élvezhették azonban sokáig háborítatlanul a birtokokat, mivel az 1444. szeptember 19-e előtt⁷⁹ magtalanul elhunyt Váti István fia Miklós birtokrészeit pestenyei Lengyel Jakus és Senye Tamás szombat-

helyi várnagyok erőszakkal elfoglalták. I. Ulászló király azonban a hatalmaskodók ellen 1444. szeptember 19-ei parancsában⁸⁰ felszólította a vasvári káptalant, hogy iktassa vissza Vági Miklóst és feleségét, Katalint az őket illető váti, gyarmanosfalvai, péterfalvai birtokokba, illetve a surányi, kisvépedi és kápolnaföldei birtokrészekbe. Ezen parancsnak a káptalan eleget is tett.⁸¹

4 évvel később a család jelentős mennyiségű birtokot adott zálogba. 1448. december 10-én ugyanis a csornai konvent előtt Vági Miklós a saját, valamint felesége, Katalin és lányai – Dorottyá, Katalin, Orsolya, Ilona és Sára – nevében elzalogosította 20 aranyforintért egész Gyarmanos birtokot, valamint a Váton, Péterfalván és Bögötön lévő birtokrészeit Mihályi Ugrin fia Jánosnak.⁸² Hogy választásuk a Mihályiakra esett, az nem meglepő, ugyanis bő 1 évvel korábban, 1447 augusztusában Miklós és neje, Váti (*Wath*) Katalin megegyeztek Mihályi Ugrin fia Jánossal és annak testvérével, Istvánnal, hogy kiadják nekik az anyjuk, néhai Zsuzsanna nemes asszony jogán őket illető leánynegyedet néhai Váti Gál (*Galli de Walth*) fia István váti, surányi, kisvépedi, bögöti, gyarmanosfalvai és péterfalvai birtokrészeiből.⁸³

A Mihályiak azonban nem lehettek jó gazdái a zálogbirtokoknak, mivel 1450 októberében Vági Miklós és felesége panaszt tettek Pálóci László országbíró előtt, hogy Mihályi Ugrin fia János a zálogjogon kezében lévő birtokrészeiken rendkívüli adókat és szolgáltatásokat követel, ami a birtokok elnéptelenedéséhez vezet. A panasz jogosságát a csornai konvent igazolta, és perbe

75 UBB Bd. 4. 12., AOKl 12. köt. 129. sz.

76 A Vátiak között elterjedt volt a Péter név használata, több ilyen nevűvel találkozunk a családfában. Engel, 2001b. Oslí nem 8. tábla: Váti (Németi).

77 MNL OL DL 58094. Az említettekén kívül surányi, kisvépedi és kápolnaföldi birtokaikban szintén egymást örökösökké tették.

78 Valamint a Surányban, Kisvépeden és Kápolnaföldjén lévő birtokrészeket. MNL OL DL 58094., 58108. Az iktatást a vasvári káptalan augusztus 27-én végezte el. MNL OL DL 58093.

79 Miklós halálát Engel 1444. október 5-e előttre tette. Engel, 2001b. Oslí nem 8. tábla: Váti (Németi).

80 MNL OL DL 58108.

81 MNL OL DL 58109.

82 MNL OL DL 58118. A vasvári káptalan iktatása: MNL OL DL 58119.

83 MNL OL DL 61597.

idézte Ugrin fia Jánost Vági Miklós ellen január 13-ra.⁸⁴ A két fél között odáig fajult a helyzet, hogy 1453-ban a Vágiak sem a záloglevelet nem adták át, sem a zálogösszeget nem fizették meg Ugrin fia Jánosnak, aki ezért bepanaszolta őket V. László királynál december 5-én. A király Sopron vármegye rábaközi székével vizsgálta ki az ügyet, és az igazolta Ugrin fia János panaszát.⁸⁵ A konfliktust az az egyezség oldotta fel, amelyet 1459. február 26-án Pálóczi László országbíró előtt Vági Miklós nádori ítélmester⁸⁶ kötött saját maga, és felesége, Katalin nevében néhai Mihályi Ugrin (fia) János özvegyével, Veronika nemes asszonnyal és annak négy lányával. Eszerint Veronika asszony Péterfalva és Gyarmanosfalva egész birtokokat, valamint váti és bögöti birtokrészeit – amelyeket nagyobb részben Ugron János anyja jegyajándéka fejében kapott tőlük zálogba – régi és leendő jótéteményeiért cserében ingyen visszaadta Vági Miklósnak, valamint a zálogösszeget is elengedte.⁸⁷

Péterfalva és Gyarmanosfalva a 15. század végén került Kanizsai kézbe. Vági Miklós fia János ugyanis 1486. április 4-én eladta azokat Kanizsai László fia Lászlónak 400 aranyforintért.⁸⁸ Mint a vasvári káptalan okleveléből kiderül, Jánosnak máshol voltak érdekltségei, már nem birtokolt a környéken, Kanizsai László pedig nyilván kapva kapott az alkalmon, hiszen így két olyan falu

birtokába jutott, amik által a sárvári uradalmat tovább kerekíthette. Szapolyai Imre nádor április 23-ai parancsára a vasvári káptalan május 29-én iktatta be Kanizsai László soproni városkapitányt⁸⁹ a birtokokba.⁹⁰

Kanizsai László, halála előtt nem sokkal,⁹¹ 1501. április 4-én Péterfalvát és Gyarmanosfalvát az ősei által alapított Somogy vármegyei szentpéterfalvai Szent Péter egyháznak és az ottani pálosoknak adományozta, amelyért azok cserébe heti négy misét vagy négy imádságot mondtak.⁹² II. Ulászló király parancsára a vasvári káptalan be is iktatta a pálosokat ellentmondás nélkül a két birtokba.⁹³ Néhány évvel később azonban már arról értesülünk, hogy László testvére, János elfoglalta Péterfalvát, és azokhoz ikervári, sári és csényei réteket, illetve szántóföldeket csatolt.⁹⁴ Hogy a foglalás pontosan mikor történt, és hogy a pálosok hogyan viszonyultak az ügyhöz, nem tudni. Az mindenesetre biztos, hogy János igyekezett megtartani foglalását, és inkább feláldozta érte 1510 novemberében a Somogy vármegyei páldi birtokrészét, mert így cserébe – azonkívül, hogy a pálosok heti két mise mondását vállalták – még át is adták neki a Vas vármegyei Péterfalva kezükön lévő iratait, ami annyit jelentett,

84 MNL OL DL 61635.

85 MNL OL DL 68379.

86 1459. február 26. – 1466. március 27. között ítélmester. C. Tóth Norbert et al.: Magyarország világi archontológiája, 1458–1526. I. Főpapok és bárók. Bp., 2016. 80. p. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak)

87 Cserébe Miklós Veronika asszonynak mindennemű perében, különösen Laki Kacor Gergellyel szemben a Sopron vármegyei Agyagos ügyében annak saját költségén segítségére lesz, ideértve oklevelek kiállítását is. MNL OL DL 61681.

88 MNL OL DL 19133.

89 C. Tóth Norbert et al.: Magyarország világi archontológiája, 1458–1526. II. Megyék. Bp., 2017. 234. p. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak)

90 MNL OL DL 19204.

91 Meghalt 1501. július 26. előtt, Ulászló e nap kiadott oklevele (MNL OL DL 21063.) ugyanis már néhai-ként említi. Ennyiben módosítható Engel datálása, aki László halálát 1501. december 6. előttré tette. Engel, 2001b. Oslí nem 5. tábla: Kanizsai.

92 MNL OL DL 21031. A pálos kolostort 1382 előtt alapította a Kanizsai család Szent Péter tiszteletére. F. Romhányi Beatrix: Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon. Katalógus. [Bp.], 2000. 64. p.

93 MNL OL DL 21063.

94 Hogy Ikervártól mekkora területet foglalt el János, sajnos nem tudni. Ilyen adat csak Csényével kapcsolatban maradt fenn, ahonnan 120 ekealjnyi területet csatolt Péterfalvához: MNL OL DL 37005.

hogy lemondtak annak birtoklásáról.⁹⁵ A pálosoknak azonban nem tetszhetett a rájuk kényszerített csere, mivel 1511. szeptember 22-én a pécsi káptalan előtt tiltakoztak az ellen, hogy Kanizsai János jogtalanul elfoglalta Péterfalva és Gyarmanosfalva birtokait.⁹⁶ 1512 februárjában pedig a kapornaki konvent előtt jelentek meg ugyanezen ügyben.⁹⁷ Végül mégsem jártak eredménnyel: Kanizsai János 1515-ben a vasvári káptalan előtt Péterfalvát és Gyarmanoszt többi birtokával együtt elzálogosította Kanizsai Lászlónak és édesanyjának.⁹⁸ Az oklevélben Péterfalva és Gyarmanos – utóbbi már 1512-ben is – prédiumpként szerepelnek, s egyik helyen sem tüntettek fel adózó személyt Kanizsai László 1520–1523. évi számadáskönyvében. A két település tehát ekkoriban lakatlan, Péterfalván a földesúrnak volt majorsága.⁹⁹ Az 1528. évi összeírásban a péterfalvai majorság már Ikervár oppidumhoz tartozik, azonban a 18. század végétől rendelkezésre álló térképeken önálló településként szerepel – újabb, 19. század eleji beolvadásáig –, amit csak azzal magyarázhatunk, hogy később a Nádasdiak vagy a Kamara újratelepítették Péterfalvát, Gyarmanoszt viszont nem.¹⁰⁰

95 MNL OL DL 22081.

96 MNL OL DL 22208.

97 MNL OL DL 22277.

98 MNL OL DL 26162.

99 *Nógrády Árpád*: Kanizsai László számadáskönyve. Bp., 2011. (továbbiakban: Nógrády, 2011.) 191. p. (História Könyvtár: Okmánytárak, 8.) A sárvári uradalom vas megyében ekkortájt három helyen rendelkezett majorról: Ölbőn, Sáron és Péterfalván (A sárvári uradalom Vas megyei birtokai 1520 körül c. térkép).

100 MNL OL E 156-a. Magyar Kamara Arhívuma. *Urbaria et Conscriptiones*. Registrata (továbbiakban: MNL OL E 156-a.) Fasc. 95. No. 3. [## A középkori település](https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/hu_mnl_ol_e156_a_fasc095_noo03/?list=eyJxdWVyeSI6ICJTWk89KFJFRoVTVFJBVEEgSU4gUkVHKSBB-TkQgU1pPPShcIkZhc2MuMDk1XCIGSU4gVlEU-TEUpIno. (Megtekintve: 2020. október 12.)</p>
</div>
<div data-bbox=)

A középkori település magja a Rába magaspartján álló templom körül lehetett. Egyrészt mert ide fut be a Szombathelyről érkező út, amelynek a település belterületére eső része a 18. századi térképeken a falu legszelesebb utcája.¹⁰¹ Másrészt pedig a helybeliek a templomtól észak felé, a Rábával párhuzamosan futó utcát – amely a Péterfalva határbejárásánál említett Fövényes útból csatlakozhatott – nevezték Ikervár legrégebbi utcájának.¹⁰² A falu a Szombathelyre menő úttól délre is kiterjedt, ezt bizonyítja a régészek által a Batthyány kastélytól 300 méterre délre a Rába-parton lokalizált Árpád-kori,¹⁰³ illetve a mai Malomszegen talált késő középkori településnyom.¹⁰⁴

Ikervár telki állományának megismeréséhez az első közvetett adatot egy 1428. évi összeírás tartalmazza, amely felsorolja azokat a birtokosokat, akik nem fizették meg a királyi egyenes adót, a kamarahasznát.¹⁰⁵ Ekkor Ikerváron Kanizsai János 24 és fél, Kanizsai István 20, az ikervári plébános pedig három portája után nem fizetett adót. Ez összesen 47 és fél portát jelent. Mivel az említetteken kívül más nem birtokolt a faluban, ez a portaszám a település akkori összes adózó portáját jelenti. Bár a porta nem minden esetben egyenértékű a háztartással,¹⁰⁶ Ikervár esetében a későbbi háztartásszám ismerete arra enged következtetni,

101 Első katonai felmérés, Mappa Fluvii Arabonis.

102 Kiss Gábor szóbeli közlése.

103 SM RA 1815–05. Lelőhely neve: Ikervár Papdomb–Rába-part.

104 SM RA 1815–05. Lelőhely neve: Dózsa György utca vége–Rába-part.

105 *C. Tóth Norbert*: Vas megye 1427. évi „adókerülői” és a kamarahaszna adminisztrációja. = VSZ, 2010. 6. sz. 680–682. p.

106 Erre részletesebben *Engel Pál*: Kamarahaszna-összeírások 1427-ből. Bp., 1989. 4–5. p. (Új Történelmi Tár; 2.)

hogya a településen megközelítőleg 47 háztartás lehetett.

A már említett 1492. évi urbárium Kanizsai György birtokrészeit sorolja fel a sárvári és a kapuvári uradalmakban.¹⁰⁷ A korábbi portális összeírással ellentétben ez a földesúrnak készült, ezért ennek alapegysége Ikervár esetében (is) a negyedtelek, amely alapján a földesúri járandóságokat szedték. Kanizsai Györgynek összesen 26 negyedtelek volt birtokában, amelyek közül négyet tüntetnek fel pusztá (*deserta*) telekként. Három jobbágya rendelkezett két negyedtelekkel, a többi 18-nak – kettőnek *deserta* – egy telke volt. Ezen számok ismeretében feltételezhetjük, hogy Kanizsai György fele–fele arányban osztozhatott nyokatestvéreivel az ikervári telkeken, mint tették azt a rét esetében is. Ezek a számok összhangban vannak a korábbi és későbbi telki adatokkal is: feltételezve ugyanis a fele–fele birtoklást, 1492-ben 44 lakott és nyolc pusztá jobbágytelek lett volna azon a településen, ahol 1428-ban 47 és fél portát, 1519-ben pedig 43 lakott és 53 pusztatelket jegyeztek fel. A lakott jobbágytelkek mellett az összeírásban négy pusztatelket is feltüntettek, mindegyiket névvel. Ezek a jobbágynévek – mint erre Neumann Tibor rámutatott¹⁰⁸ – a pusztátelek külsőségeinek aktuális bérlőit jelöl-

lik,¹⁰⁹ akik ezeket a földesúrtól kapott saját telkük mellett tőle bérelték, s a censznál többet fizettek utána.¹¹⁰ Fontos különbség azonban, hogy ezek nem kerültek a jobbágyok birtokába, a földesúr bármikor visszavehette azokat.¹¹¹

Ikervár jobbágytelkeinek teljes összeírását az az 1519. évi urbárium tartalmazza, amely többek között a sárvári uradalom tartozékait veszi számba. Az 1492. évi összeíráshoz hasonlóan ebben is a negyedtelek a számítási egység.¹¹² A felsorolás egy hóstát nevű negyedtelekkel kezdődik, amely zsellérek lakóhelyeül szolgáló telket jelentett.¹¹³ Általánosságban elmondható, hogy mindegyik, név szerint felsorolt jobbágy egy lakott telket bírt. Ez beleillik a Nógrády Árpád által vázolt képbe, amely szerint a Kanizsai uradalmaknak is sajátja volt az „egy jobbágnak egy telek jár”¹¹⁴ elv. Ennél kevesebbet mindössze egy jobbágy birtokolt, ő féltelken lakott. Három esetben előfordult, hogy egy–egy jobbágy¹¹⁵ jobbágytelkén kívül további telket is bírt. Mégpedig Lőrinc további egy telket, Miklós és

Hanyatló jobbágyság a középkor végén. In: *Uő: Jobbágyok–Parasztok. Értekezések a magyar parasztság történetéből.* S. a. r., a bev. írta Für Lajos. Bp., 1976. (továbbiakban: Szabó, 1976.) 168–171. p.

107 MNL OL DL 36992. Kiadva: Lederer, 1964. 238–239. p. (magyarul).

108 Neumann Tibor: Telekpusztásodás a késő középkori Magyarországon. = Századok, 2003. 4. sz. (továbbiakban: Neumann, 2003.) 849–885. p.

109 Korábban Szabó István ezeket a pusztatelkeknel felsorolt neveket azok korábbi – kihalt, elköltözött vagy elszökött – gazdáival azonosította. Szabó országos méretű kimutatásában a telkek minimum 10%-a szerepelt pusztaként, azaz lakatlanként, sőt ez a szám több helyen az 50–60%-ot is meghaladta. Ezen számarányokból Szabó a Mohács előtti parasztság nagy fogyására következtetett. Ez a régebbi szakirodalomban elfogadott nézet mára meghaladottá vált. Szabó István:

110 A föld bérlése a Kanizsai-uradalmakban a censzshoz képest jóval drágább volt. *Nógrády Árpád: Paraszti telekhasználat és földbérlet a Kanizsaiak Sopron-környéki birtokain.* Csepreg 1522. évi összeírásai és a nagycenki Jankó István vagyona. = Soproni Szemle, 2001. 4. sz. (továbbiakban: Nógrády, 2001.) 368. p.

111 Neumann, 2003. 880. p.

112 Sótönyban, Nyőgőren és Csényén szintén a negyedtelek képezte az egységet. Nem jellemző azonban ez a teljes sárvári uradalomra. Semjénben és Ölbőn az egésztelek volt a számítási alap, bár csak féltelkeket írtak össze. Sáron is mindössze három egésztelek szerepelt, ezenkívül szinte mindegyik féltelke, illetve néhány negyedtelek. MNL OL DL 37007.

113 Neumann, 2003. 857. p.

114 Nógrády, 2001. 368. p. 19. jegyzet.

115 Kovács Miklós, Lőrinc és András.

András pedig kettőt–kettőt, amelyek ráadásul szabadságot is élveztek. Egyes telkek ugyanis néhány évre mentességet kaptak a cenzus alól. Ezt jelentette a teleknagyság után felírt „liber” kifejezés, aminél azt is feltüntették, hány évre kap mentességet az adott telek. Ez általában 1–3 év között mozgott, de kivételes esetben többet is jelenthetett. Bola Illés például 8 év „szabadságot” kapott. A jobbágyoknak összességében majdnem a fele, 39 főből 16 szerzett jobbágytelkére néhány év mentességet. Ezen adatokat megerősíti a sárvári vár bevételeinek vizsgálatáról 1528-ban készült feljegyzés, amely szerint ekkor 17 liber és 23 fizető telek volt Ikerváron.¹¹⁶

Az 1519. évi urbáriumban nagyszámú pusztatelket soroltak fel, csak ebben az esetben a lakott telkek között feltüntetve, és mellettük nem szerepeltettek neveket. Ezzel jelezheték a földesúrnak – akinek az urbárium készült – hogy ide jobbágyokat lehet telepíteni.¹¹⁷ Ikervárhoz 1519-ben az urbárium összegzése szerint 43 lakott, 53 pusztateleket és a hóstát tartozott. Ezekon kívül még a plébános birtokolt öt negyedtelket. Ez egybecseng az 1506. évi rectificatióban szereplő öt jobbággal,¹¹⁸ eszerint valószínű, hogy 1506-ban is már öt jobbágytelekkel rendelkezett a plébános, hiszen 1519-ben mindegyikük egy telken ült.¹¹⁹

Ikervár településhez a jobbágyok telkein kívül a késő középkortól adatolhatóan egy Eperjes nevű rét is tartozott, amit a földesúr birtokolt.¹²⁰ Hogy ez a rét merre terült el, azt

egy 1608. évi urbáriumból tudhatjuk meg, amely szerint a Rábán túli részen fekvő három földesúri rét közül az egyiket hívták Eperjesnek. Azaz, a rét a Rába és a Herpenyő közötti ártérben feküdt, s bizonyára az ártéri erdő által körbefogva, mivel az urbárium szerint ezeket a földesúri réteket lassan „elfoglalja az erdő”.¹²¹

Jogilag nem, de területileg részben Ikervárhoz tartozott a Rába árterének erdősége, a Rábaerdő.¹²² Bár a középkorból nincs rá adat, mégis sejthető, hogy az ikerváriak már akkor is ebben az erdőben, illetve a Farkaserdőben makkoltattak, mint tették azt 1608-ban is.¹²³ Azonban nemcsak az erdőt használhatták, hanem minden bizonnyal halásztak is, hiszen erre a környék számos lehetőséget kínált. Az 1506. évi rectificatio leírja, hogy ekkor három tiltott halastavat (*piscina prohibita*) is bírtak a földesurak: a *Zallaszeg*, a *Sehel* és a *Kerthes* nevűt.¹²⁴ Ezek mellett azonban feltételezhető legalább egy olyan tó megléte is, ahol kivethették hálójukat a falubeliek.

Ikervár Rába-menti fekvéséből adódóan rendelkezett malmokkal, amelyekre az első adat 1390-ből való, mikor a falu tartozékaiként említik azokat Sárvár várának elzálogosításánál; majd 1455-ben Ikervár zálogba adásánál is.¹²⁵ Az 1492. évi urbá-

birtokolták. MNL OL DL 37005. Az 1519. évi urbáriumban is megemlíti a rétet, ahonnan a lekaszált szénát az ikerváriak kötelesek az úrnak a várba szállítani. MNL OL DL 37007. 43v. fol.

121 MNL OL E 156-a. Fasc. 37. No. 056/c. https://archives.hungaricana.hu/hu/urbarium/view/hu_mnl_ol_e156_a_fasc037_no056_c/?document=1&pg=139&bbox=-1853%2C-3196%2C4029%2C68. (Megtekintve: 2020. október 12.)

122 1411: MNL OL DL 90948.; 1424: MNL OL DL 11525.; MNL OL DL 11530.

123 MNL OL E 156-a. Fasc. 37. No. 56/c. Makkos esztendőben a Farkas Erdőn és a Rába erdején makkoltathatnak, a makkoltatott jószág huszázáért.

124 MNL OL DL 37005.

125 Többes számban írja. ZSO 1. köt. 1606. sz. Zsigmond iktatóparancsa.; SO 1. köt. 498–501. p.; MNL OL DL 14926.

116 MNL OL E 156-a. Fasc. 95. No. 3.

117 Ezt bizonyítja, hogy az ilyen összeírásokban sokszor később be is írták az üres helyre a leteleplő jobbágy nevét. Neumann, 2003. 881. p.

118 MNL OL DL 37005.

119 MNL OL DL 37007. 40v–42v fol.

120 1492-ben Kanizsai György és néhai Kanizsai László fiai osztottak rajta fele-fele arányban. MNL OL DL 36992. Kiadva: Lederer, 1964. 238–239. p. (magyarul). 1506-ban Kanizsai György és János

rium egy malmot említ, amelyet Kanizsai György, illetve Kanizsai László fiai közösen bírnak. Az 1519. évi összeírásban szintén egy malom szerepelt, illetve egy másik, Batolt nevű fordult még elő.¹²⁶ A malmok természetszerűen szintén a földesúr tulajdonát képezték.¹²⁷ Középkori nagyságukról nincsen adatunk,¹²⁸ ahogy elhelyezkedésükről sem. Elképzelhető, hogy legalább egyiküket a településtől és a Rába-hídtól délre fekvő nagyobb folyókanyarulatba építették. A 18. század végi Rába-szabályozási térkép ugyanis ezt a helyet *Malomszegnek* nevezi, s ez az elnevezés későbbi térképeken is megfigyelhető; az első katonai felmérésen pedig ezen a helyen épületcsoport található.¹²⁹

Ikerváron – az ország sok más településéhez hasonlóan – az árucseré intézményesített színtere a (szerdai) hetivásár volt,¹³⁰ amelynek vámjá feltehetőleg a Zsigmond-kortól a földesurat illetve.¹³¹ Erre okleveles adatunk 1424-ből való,¹³² egy ún.

háromvásáros kikiáltás kapcsán.¹³³ Hogy hol tarthatták a vásárokat, arra nincs okleveles adatunk. Kiss Gábor a piacteret a templom elé lokalizálta.¹³⁴ Ezt alátámaszthatja, hogy sokszor a település egy szélesebb utcájában tartották a vásárt, s Ikervár esetében ennek pont megfelelnie a Szombathely felől érkező szélesebb utca központi, azaz templom előtti része.¹³⁵

Ikervár környékén legközelebb Káldon, Sitkén, Sáron, Sárváron, Vépen és Kovácsiban rendeztek még hetivásárt.¹³⁶ Káldon hétfőn, Sitkén kedden, Sárváron hétfőn és szombaton, Kovácsiban szerdán és csütörtökön tartottak vásárt, Sáron esetleg szombaton,¹³⁷ Vépen pedig Sitkéhez hasonlóan kedden.¹³⁸ S bár Kubinyi András megfigyelései szerint Délnyugat-Magyarországon „az országos átlaghoz képest viszonylag ritkábban lehet egy útvonalon egymást követő piacnapokat találni”;¹³⁹ a mi esetünk úgy tűnik, a vásárnapok nagyrészt igazodtak egymáshoz. A településen a hetivásár mellett mindennapos adásvételek is történtek a piacon,¹⁴⁰ a földesúrnak – illetve konyhájának – adtak el a helyiek különféle dolgo-

126 MNL OL DL 36992. Kiadva: Lederer, 1964. 238–239. p. (magyarul). MNL OL DL 37007. 43v. fol.

127 MNL OL DL 36992. Kiadva: Lederer, 1964. 238–239. p. (magyarul). 1492-ban a malom Kanizsai György és néhai Kanizsai László fainak közös tulajdona.

128 Az 1608-ban említett malomnak hat kereke volt. MNL OLE 156-a. Fasc. 37. No. 56/c.

129 Mappa Fluvii Arabonis.

130 A hetivásárokhöz lásd *Tringli István: Vásártér és vásári jog a középkori Magyarországon.* = Századok, 2010. 6. sz. 1291–1344. p.

131 A Kanizsaiak Zsigmond-királytól zálogba Ikervárt vámjával együtt kapták meg. SO 1. köt. 498–501. p. Mint az 1608. évi urbárium írta: „régente a vásárvám az ispánt illetve meg, mostanában azonban a földesúr számára szedik”. MNL OLE 156-a. Fasc. 37. No. 56/c.

132 *forum comprovinciale.* MNL OL DL 92646. Regesztá: ZSO 11. köt., 1424. Közzé teszi Neumann Tibor, C. Tóth Norbert. Bp., 2009. 447. sz. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai. 2. Forráskiadványok; 49.); Weisz Boglárka az ikervári hetivásár első említését 1387-re teszi az adattárában, a hivatkozott oklevélben azonban az 1424. évi oklevél tartalmi átiratában szerepel az ikervári hetivásár.

Weisz Boglárka: *Vásárok és lerakatok a középkori Magyar Királyságban.* Bp., 2012. (továbbiakban: Weisz, 2012.) 169. p. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések)

133 Ezt „a peres eljárás során az alperesnek a többszöri idézés ellenére történő távolmaradásakor” alkalmazták. Weisz, 2012. 43. p.

134 Kiss, 2012. 263. p. A 11. században a vásárokat vasárnap, a templom előtt tartották. Weisz, 2012. 24. p.

135 Weisz, 2012. 46. p.

136 Érszegi, 2000. 94. p.

137 A szombati dátumot lásd Kubinyi András: *Mezővárosok egy városmentes tájon. A középkori Délnyugat-Magyarország.* In: A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei. 1., 1989. Szerk. Töröcsik Zoltán. Tapolca, 1990. (továbbiakban: Kubinyi, 1989.) 326. p. 23. jegyzet. A hivatkozás forrása nincsen megadva.

138 A hetivásárok napjára: Weisz, 2012. 170–171. p.

139 Kubinyi, 1989. 321. p.

140 „A naponta megtartott kereskedelmi árucserét ’piac’-nak szokás nevezni”. Weisz, 2012. 16. p.

kat, például sót,¹⁴¹ halakat,¹⁴² vágómarhákat,¹⁴³ egy keddi napon pedig kenyeret, tojásokat és sajtot.¹⁴⁴ Hogy Ikervárnak sikerült-e már a középkorban éves vásártartási jogot szereznie, arra nincsen adatunk; az 1608-ból való urbárium viszont már évi három vásárról tesz említést.¹⁴⁵

Ahhoz, hogy megállapítsuk, Ikervár a fentiekben bemutatott adottságaival milyen helyet foglalt el az ország települései között, fontos megvizsgálni, hogy az oklevelek milyen minőségben említik a települést. Az 1492. évi összeírás nevezi először mezővárosnak (*oppidum*).¹⁴⁶ Az 1424. évi háromvásáros kikiáltást tartalmazó oklevél¹⁴⁷ azonban arra enged következtetni, hogy Ikervárat már a 15. század első felében is megillette az oppidum elnevezés. Ebben az oklevélben ugyanis az említett három vásáros település, Ikervár, Káld és Sitke közül az oklevél kettőt oppidumnak, egyet pedig villának nevez. Mivel Sitkével kapcsolatban nem került elő a középkorból mezővárosi adat,¹⁴⁸ Ikervárat azonban többször nevezték így, (Alsó)Káldot szintén,¹⁴⁹

az oklevélben feltüntetett két oppidum kifejezés minden bizonnyal Ikervárra és Káldra vonatkozik. Ezek szerint, tehát Ikervárra az első áttételes oppidum adat 1424-ből származik. A későbbiekben így szerepel az 1515. évi zálogosító oklevélben,¹⁵⁰ és az 1519. évi urbáriumban is.¹⁵¹ A megjelenő oppidum megnevezés ellenére azonban a 16. századig folyamatosan nevezik possessionak is a települést,¹⁵² az 1506. évi rectificatióban pedig egyszerűen *Ikerwara*-ként szerepel.¹⁵³ Mindenképpen meg kell azonban említeni, hogy – mint azt Gulyás László Szabolcs az oppidum- és civitasemlésekkel kapcsolatban megállapította – „a település kategorizálásában az oklevél írója játszotta a legnagyobb szerepet, (...) aki személyes értékítéletét reprezentálta. Éppen ezért igencsak óvatosan szabad az oklevelekben szereplő terminológiát általános következtetésekhez felhasználni”¹⁵⁴

A tipikusnak mondható mezővárosi szabadságjogok közül¹⁵⁵ Ikervár a hetivásár tartásának jogát nyerte el. Az egy összeg-

141 1522. július 25; Nógrády, 2011. 130. p. 410. sz. 1521-ben is kétszer; Nógrády, 2011. 67. p. 149. sz., 68. p. 165. sz.

142 1523. március 20; Nógrády, 2011. 131. p. 432. sz., 146. p. 777. sz.

143 Nógrády, 2011. 93. p. 639. sz., 95. p. 671. sz.

144 Nógrády, 2011. 102. p. 827. sz.

145 Virágvasárnap, Szent Máté evangélista ünnepén és Szent Tamás apostol ünnepén tartottak vásárt. MNL OL E 156-a. Fasc. 37. No. 56/c.

146 *Ikerwar opidum*. MNL OL DL 36992. Kiadva: Lederer, 1964. 238–239. p. (magyarul). Kubinyi szerint is 1490 után nevezik először oppidumnak Ikervárat. Kubinyi, 1989. 328. p. (Mutató a térképvázlat-hoz.)

147 MNL OL DL 92646.

148 Csánki, Engel sem tud ilyenről. Például MNL OL DL 41510-ben is csak egyszerűen *Sythke*-ként szerepel, idézés helyszíneként. Kubinyi sem tüntet fel róla oppidum-adatot. Kubinyi, 1989. 328. p. (Mutató a térképvázlat-hoz.)

149 Engel, 2001a.; Kubinyi, 1989. 328. p. (Mutató a térképvázlat-hoz.)

150 MNL OL DL 26162.

151 MNL OL DL 37007. 40v. fol.

152 1424: MNL OL DL 11525., 11530.; 1452: MNL OL DL 93205.; 1455: MNL OL DL 14926., 101861.; 1460: MNL OL DL 44951.; 1486: MNL OL DL 19133.; 1501: MNL OL DL 21063., 21031. Gulyás az általa vizsgált mezővárosok kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy azokat „olykor possessionak, esetleg villának is nevezhették, ha a település birtokjogi vonatkozásban szerepelt egy oklevélben, illetve, ha a jobbagy és földesúr közötti diskurzus során az előbbi a függő helyzetét, az utóbbi pedig a földesúri jogait kívánta hangsúlyozni”. Gulyás László Szabolcs: Civitas vagy oppidum? In: Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére. 1. köt. Szerk. Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél. Bp.–Debrecen, 2014. (továbbiakban: Gulyás, 2014.) 397., 403. p.

153 MNL OL DL 37005.

154 Gulyás, 2014. 397. p.

155 Ilyen volt az egy összegben való adózás, a heti-és éves vásártartási jog, amelyhez egyes helyek a vásárvárat is megszerezték. Szabó István: A középkori magyar falu. Bp., 1969. 238. p.

ben való adózás kiváltságát viszont nem tudta megszerezni, ugyanis 1492-ben és 1519-ben a census összegét fejenként állapították meg.

A Kubinyi András által felállított centralitási pontrendszer ma is az alapját képezi az oppidumok vizsgálatának. Ez alapján próbálta meghatározni a nagyszámú oppidumból azokat, amelyek ténylegesen központi helynek tekinthetők.¹⁵⁶ Kubinyi saját vizsgálatai alapján Ikervárnak négy centralitási pontot adott,¹⁵⁷ s ezáltal a legalacsonyabb kategóriába sorolta.¹⁵⁸ A fentiek alapján azonban ez a szám módosítható. Ikervárat részletesebben megvizsgálva kiderül, hogy a település a 10 kategóriából négyből szerzett pontot. Egyet kaphat mint „egy nagybirtok alsóbb birtok-

igazgatási központja”. Erre utalhat ugyanis egy 1448. és egy 1452. évi oklevélben szereplő ikervári officiális (tiszttartó).¹⁵⁹ További egy pontot jelent a már említett szerdai hetivásár. Három pontot ér, hogy többször van rá oppidum adat, és ebből az egyik 1490 előtti. Szintén három pontot jelent, hogy „úthálózati csomópont” volt. A településről legalább hat központi hely¹⁶⁰ érhető el anélkül, hogy másikat érintene; ilyenek Sár, Sárvár, Sitke, Káld, Kovácsi és Vép.¹⁶¹ Ezek alapján Ikervár összesen nyolc pontot szerzett.¹⁶² Így, a centrális helyek hét csoportjából Ikervár a hatodik, vagyis az „átlagos mezővárosok és mezőváros jellegű falvak” kategóriába sorolható, ugyanakkor nem tekinthető az országos városhálózat részének.¹⁶³

156 Szabó, 1976. 181. p.

157 A pontrendszert lásd Kubinyi András: Városfejlődés és vásárhálózat a középkori Alföldön és az Alföld szélén. Szeged, 2000. (továbbiakban: Kubinyi, 2000.) 13–15. p. (Dél-Alföldi évszázadok; 14.) A pontrendszer összefoglalását lásd legutóbb Lakatos Bálint: Mezővárosi oklevelek. Települési önkormányzat és írásbeliség a késő középkori Magyarországon, 1301–1526. Bp., 2019. (továbbiakban: Lakatos, 2019.) 13–15. p. (Magyar történelmi emlékek. Adattárak)

158 A 10 centralitási kategóriában a maximálisan elérhető pontszám a 60. Hogy a négy pont mely kategóriák alapján jött ki, azt nem részletezte. Kubinyi, 1989. 328. p. (Mutató a térképvázlathoz.)

159 „Jelentéktelen mezővárosok és központi funkciót ellátó falvak.” Kubinyi, 2000. 15. p.

160 1448: MNL OL DL 14184.; 1452: MNL OL DL 93205. A tisztségről lásd még alább, illetve Lakatos, 2019. 79. p.

161 A Kubinyi által központi helyként definiált települések: „amelyeket legalább egyszer mezővárosnak neveztek, vagy ahol piacokat, sokadalmakat tartottak”. Kubinyi, 2000. 15. p.

162 Lehetséges, hogy a felsorolásba belevehetjük Szombathelyt és Sárvárat is, mert valószínű, hogy vezettek közvetlen utak a két településre, elkerülve Vépet, illetve Sárt.

163 A Kubinyi-féle négy ponttól való eltérés abból adódhat, hogy ő csak 1490 utáni oppidum- említéssel számolt, s a közvetlenül elérhető központi helyek számát is kevesebbnek vette.

164 Kubinyi, 2000. 16. p.